

ALBERTO OGNJAN ŠTRIGA IZMEĐU OPERE, VINOGRADARSTVA I ARHIVA

IVAN PEKLIĆ

Gimnazija Ivana Zakmardija Dijankovečkoga Križevci

Mislava Demerca 8
HR - 48260 Križevci

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno/Received: 07. 01. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 10. 01. 2009.

Autor u svojem članku obrađuje jednu od brojnih djelatnosti Alberta Ognjana Štrige. Naime, Štriga je bio veliki hrvatski domoljub koji je sudjelovao u Jelačićevoj vojsci, ilirac, mecena, a posebno se istaknuo na glazbenom planu kao tenor te kao veliki organizator prve hrvatske opere "Ljubav i zloba". Poznat je po svojoj političkoj djelatnosti, a na kraju života i kao vinogradar. Na temelju izvorne arhivske građe u ovom je radu obrađena njegova djelatnost kao arhivara, pri tome je posebna pažnja posvećena razdoblju kada je bio ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva.

Ključne riječi: A. O. Štriga, glazba, vinogradarstvo, arhivar,

1. ŠTRIGA I GLAZBA

Alberto Ognjan Štriga¹ rodio se 30. travnja 1821. u Križevcima, u današnjoj Ulici Franje Rač-koga, a na rodnoj kući podignuta je i spomen-ploča. Njegov otac Ivan, potječe iz plemenite porodice Čunovečki, bio je sudac na Županijskom sudu u Križevcima. Majka mu je također bila plemenitoga roda Raizner, koja vjerojatno potječe iz Bavorske. Za sada znamo da je već 1646. godine porodica Štriga od Ferdinada III. dobila potvrđenicu o plemstvu.²

Osnovnu školu je pohađao u Križevcima, a gimnaziju u Velikoj Kaniži. Pohađao je tadašnju Zagrebačku akademiju i to pravnički i filozofski smjer.³ U to je vrijeme počeo okupljati mladež koja se željela baviti narodnom glazbom, te je 1840. godine organizirao i koncert na Strossmayerovom šetalištu na Gornjem gradu. O tome je ushićeno pisao i Franjo Deak, i to nakon sto godina:

"Bilo je jednom, da je Štriga u svome oduševljenju za hrvatsku pjesmu pozvao akademsku omladinu na "Južnu promenu" (danas

Sl. 1. Grb obitelji Štriga

Strossmayerovo šetalište u Gornjem gradu), a njima se je pridružilo i brojno građanstvo, te su ondje svi zajedno pod ravnanjem Štrige pjevali domoljubne pjesme i time oduševili čitav Zagreb, podstrekavajući hrvatske rodoljubne osjećaje i misli - Zagrebački list "Pozor" veli, da tamo i sličnim prilikama bio Zagreb sav kao elektriziran. Ljubav, za hrvatske domoljubive pjesme porasla je

1 Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga župe sv. Ane za godinu 1821. sig. M-141

2 Dobronić, Lelja, *Kalnički plemenitaši*, Križevci 1998., str.39.

3 HDA, fond 500. Kraljevska akademija znanosti, kut 5.

Sl. 2. Portret A. O. Štrige

u svim kućama i nije se čulo drugo do hrvatskih pjesama. Koje su 'so razlijegale njegovim ulicama. Bila je to kulminacija hrvatske pjesme kakve ne nalazimo ni prije ni poslije".⁴

Štriga je bio veliki organizator, a najviše se istaknuo u organiziranju glazbenih događaja. Vrlo brzo, 1840. godine, okupio je mlade rodoljube te osnovao Ilirsko pjevačko društvo.⁵ O njegovom razgovoru s Vatroslavom Lisinskim⁶ svjedoči kasniji Štrigin zapis:

4 *Hrvatski dnevnik* III/1938., br. 633., str.5.

5 Županović, Lovro, *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb 1980., str.154.

6 Lisinski, Vatroslav (1819.-1854.) Na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu završio je studij prava i filozofije. Glazbu uči kod J. K. Wisnera Morgensterna. Prve poticaje za komponiranje daje mu amater, pjevač A. Štriga, pristaša ilirskog preporoda; utemeljivši 1840. *Prvo ilirsko pjevačko društvo*. Štriga je Lisinskog pridobio za dirigenta Društvenog zbora i orkestra. Iduće godine Lisinski komponira svoje prvo djelo - pjesmu *Iz Zagorja od prastara*, na tekst P. Štoosa (kasnije zamijenjen novim tekstom D. Demetra *Prosto zrakom ptica leti*), koja je ubrzo postala omiljena ilirska budnica. U razdoblju 1842.-1847. stvara više zbornih i solo-pjesama, nekoliko klavirskih kompozicija (*Slavonsko kolo*) te prvu hrvatsku operu *Ljubav i zloba*; libreto je, prema zamisli A. Štrige napisao D. Demeter, a instrumentaciju je dotjerao Wisner Morgenstern. Praizvedba opere, 28. III. 1846., protekla je u znaku slavlja ilirskih ideja i označila datum od hist. važnosti u stvaranju hrvatskog nacionalnog i umjetničkog izraza. U ljeti 1847. poduzima Lisinski sa Štrigom, Livadićem i još trojicom pjevača koncertnu turneju po

“Lisinski, koji je isto tako prijanjao uz Ilirstvo kao što Štriga, reče jednom ovomu: Ti bi, brate, morao učiti po kajdama pjevati, jer ti je grlo krasno, a sluh ti je dobar. Nitko ne bi to rađe od mene, odvrati Štriga, “ali gdje i kod koga da učim, kad su na Zagrebačkom glazbenom zavodu sami Niemci namješteni, a ovi zaziru od hrvatske pjesme; ja bih pako htio same hrvatske popievke učiti.” Pravo veliš, uze Lisinski, a pošto bih i ja želio svoje unaprijeđenje, to ti se evo ja nuđam za učitelja uz uvjet, da nađeš više mladih ljudi zvonka grla, koji bi voljni bili s tobom zajednički učiti kajde i umjetničko pjevanje. Štriga odgovori s nekom muževnom ozbiljnošću: Reko, ne poreko ni ti ni ja!”⁷ Sljedeći veliki organizacijski poduhvat bio je doček Ljudevita Gaja nakon njegovog povratka iz Dalmacije. Već osam dana prije Gajeva dočeka umio je ne samo svaki pjevač, već i svaki slušalac pjevati pjesmu: “Iz Zagorja”, a kad je Gaj dospio, a mladež mu priredila serenadu, pjevao je cijeli Zagreb svu noć tu popievku. Stanko Vraz piše Čehu Erbenu mjeseca srpnja god. 1841.: Gospodin Gaj vratio se ovih dana iz Dalmacije u Zagreb. Počitatelji njegovi slavno su ga dočekali. Došlo je onu večer 200 mladića s bakljama pred njegov konak provadjanjem svirajuće bande i pjevajući različite pjesme, između ovih: “Iz Zagorja”, “Još Hrvatska” i razvikanu: “Nek se hrusti”.⁸ Slično je o tome pisao i Perkovac u *Obzoru*.⁹ No najveće Štrigino djelo je organizacija prve hrvatske opere “Ljubav i

Srbiji i Vojvodini izvodeći hrv. i srp. kompozicije. Iste godine u jesen odlazi na usavršavanje u Prag, gdje studira kod K. Pitscha i B. Kittla. Za boravka u Pragu komponira orkestralnu idilu *Večer* (1850.), niz uvertira i najveći dio opere *Porin* (libreto D. Demeter) koju je dovršio 1851., nakon povratka u Zagreb; ali praizvedbu nije doživio (izvedena je tek 1897.). Vrativši se u domovinu u doba Bachova apsolutizma, proživljava posljednje godine kreativno sputan materijalnom bijedom: bio je besplatni nadzornik školskih učionica Glazbenog zavoda, zatim otpušten, prihvaća mjesto sudbenog auskultanta; razočaran, osamljen i gotovo posve zaboravljen komponira malo; posljednje djelo, *Opijelo*, nije se sačuvalo. Najdarovitiji među kompozitorima ilirskog preporoda, prvi profesionalni hrv. muzičar, Lisinski je postavio temelje hrvatskom nacionalnom izrazu u glazbi, dajući putokaze stvaranju hrv. opere, solo-pjesme te orkestralne i zborne glazbe. U biti romantički lirik, svoje je najbolje glazbeno umijeće dao u sedamdesetak solo-pjesama, melodijski inventivnih, formalno raznolikih, strofno prekomponiranih i rapsodičnih, po ugođaju pretežno elegičkih (*Oj talasi, mili, ajte; Prosjak; Miruj, mi-ruj, srce moje; Tuga djevojke; Ribar; Na vjetar*), te u zbornim djelima na tekstove rodoljubne, refleksivne i religiozne poezije (*Moja lada; Putnik; Tam gdje stoji*). (Opća enciklopedija, sv.5. Zagreb, 1979.)

7 Kuhač, Franjo, *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*, Zagreb. 1904., str.17.

8 Kuhač, F., nav. dj., str. 22.-26.

9 *Obzor*, IV/1874., br.43

zloba". Uspio je Lisinskoga nagovoriti da napiše note, dok je libretto napisao Dimitrije Demeter, nakon što je propao pokušaj s Jankom Carom.¹⁰ Osim što je Štriga pjevao ulogu Obrena-prvi bariton, bio je posebno nagrađen pljeskom publike. Nakon Sidonije Rubido Erdödy, zaslužio je da bude pohvalan. Jedan od naših najvatrenijih mladih domorodaca, koji plamti uprav svetom vatrom prema domorodnoj umjetnosti, koja njegovoj neumornoj gorljivosti već toliko slavodobića zahvaliti ima. Njegov bariton jest osobito u višijih zvučnih od neobične jakosti i ljubkosti, a on ga umije mnogom vještinom upotrebljavati. Intonacija mu je za čudo čista, a izgovor tako razgovietan, da možeš razumijeti svaku slieduju slovku koju pjeva: dvie zaisto hvale vriedne vlastitosti pjevanja, koje često i glasovitim pjevačem manjkaju. Njegova plemenita kretanja poduprta vitkim junačkim stasom i zanimivim upravo jugoslavenskim obličjem učiniše tim veći utisak na občinstvo, čim mu je pjevanje dubokim čustvom oduševljeno bilo; nu ne samo radi njegovoga umjetničkog i umilnoga pjevanja, zaslužuje taj vriedni domorodac obću hvalu i zahvalnošću nego osobito i zato, što jedino njegovom neumornom nastojanju zahvaliti imamo, što uam jedared u dio pade slast čuti domorodnu operu. On je tako rekuć uprav izprosjačio društvo pjevača i tekst opere, a skladaoca prošnjami i nagovori podžigao, da ne klone u svojem težkom poduzeću. On ni troškova ni muke štedio nije, da svomu rodu, prema komu tolikom žestinom plamti, jeđavud i to neobično veselje pripravi. Bila mu dvostruka slava! Uzhit, kojim su ga slušaoci na kazalištu primili i kroz cielo predstavljanje pratili, bio je podpuno zaslužen."¹¹

Štriga se pobrinuo za čitavu organizaciju, a napose za scenografiju i kostimografiju: "Kostimi, koje je dao gospodin Štriga napraviti, oružje, posoblje i t. d., što je po gradu pobrao, bilo je vanredno krasno. Neki gospodin, koji je tada u zboru pjevao, pripoviedao nam je, da je on kao prosti zboras imao kuburu, koju je dru. Gaju darovao crnogorski knez. Diadem primadonne vriedio je svojih. 40.000 for., a ostali njezin nakit jedno 60.000 for."¹²

Sl. 3. Grb obitelji Raizner

O tome koliko je potrošio na organizaciju opere govori i činjenica da je morao priređivati koncerte po Srbiji kako bi namaknuo dio sredstava.¹³ Štriga je zatim poslao Lisinskog na školovanje u Prag te se cijelo vrijeme brine o njemu.¹⁴ Usljedile su godine 1848. i 1849., revolucionarne za hrvatski narod. U ovom se periodu Štriga istaknuo kao veliki domoljub. Za taj se je rat ponudio banu J. Jelačiću i Štriga, želeći kao prosti vojnik stupiti u četu Gradišćana. Ban ga je htio imenovati časnikom, ali on mu se zahvalio uz obrazloženje da se ne bori za čast, već za pravicu i svoju narodnost. Kod Veleme iskazao se, kao što je i posvjedočio zapovjednik njegove čete, hrabrošću i odvažnošću, kojih mu nije nedostajalo ni u jurišu na Beč te u bitci kod Švehata. Tri puta mu je bila ponuđena oficirska *charga*,¹⁵ ali on ju nije prihvatio jer nije htio drugima kvariti promaknuća. Kasnije ga je Franjo Josip I. ipak nagradio Zlatnim krstom s krunom "za zasluge stečene kao pravi patriota i hrabri vojnik".

10 Više o prvoj hrvatskoj operi vidi kod Ivan Peklić, Vlado Starešec Sidonija Rubido Erdödy, *Prva hrvatska primadona*, Križevci, 2001.

11 Kuhač, F., nav. dj., str. 22.-26.

12 *Vienac*, XV/1882., br. 8.

13 Kuhač, F., nav. dj., str. 70.-83.

14 Županović, Lovro, *Lisinski i Štriga*, Križevački zbornik I. Križevci 1970. str. 151.-159.

15 Dobivanje statusa vojnog časnika.

Sl. 4. Spomen-ploča na rodnoj kući A. Štrige

Kad je u Beču doznao da će se hrvatska vojska razdijeliti i doći pod različite zapovjednike, zamolio je bana Jelačića za otpust, a svoju molbu je obrazložio činjenicom da je prisegao vojevati samo s banom Jelačićem i ni s kim drugim i obvezao brinuti za Lisinskoga, što može samo u Zagrebu. Ban mu je na to odgovorio kako mu je drago zbog te Štrigine odluke jer u Beču ima puno valjanih ljudi, a u domovini možda ne trebaju ni bana, a kamoli Štrigu.¹⁶

Kuhač je ovdje kontradiktoran jer u Štriginom pismu Lisinskom od 1. rujna 1848. kojeg je sam Kuhač objavio piše:

“Bio sam kod bana Jelačića (koji je prošle zime za tebe davao 100 forinti) te ga umolio, neka me milostivo prideli u koju hoće regimentu za prostoga (strielca). On se prietio i htio me postaviti ofirom, nu ja mu odgovorih, da se ne dam ubiti za nikakvu čast, ma da me majorom postavi, već da vidim domovinu u pogibelji, te hoću se braniti kao muž.”¹⁷

Štriga je javio Lisinskom da se vraća kući iz Beča radi njega (naime, Lisinski je bolovao od žutice). Budući da četiri tjedna nije bilo nikakvih

vojnih akcija, Štriga je Lisinskom napisao pismo 17. prosinca 1848. iz kojega saznajemo da se Štriga vraća s bojišta.¹⁸

Godine 1850. Štriga je ušao u odbor Hrvatskog glazbenog zavoda te ga financijski oporavio kad je bio gotovo pred zatvaranjem. Iste godine organizirao je veliki koncert u povodu ponovnog odlaska Lisinskog u Prag.

O velikom koncertu kojeg je organizirao 24. svibnja 1850. izvješćuju i Narodne novine: *“Iz Zagreba, 25. svibnja. “Trudom i nastojanjem revnog našeg domorodca g. Štrige, pošlo je za, rukom, sastaviti dobrovoljno društvo mladih naših domorodaca, koji su: sinoć, u dvorani, Narodnog doma, davali koncert one otmjene domorodke i domorodce, koji ovdašnji njemačko kazalište iz osebitih moralnih i domorodnih razloga ne polaze.”¹⁹*

Početakom 1852. biskup Schrott ga je poslao u Beč gdje je podučavao operne pjevače, a za to mu je dao i novčanu potporu od 7.000 forinta. U Beču su on i supruga, Julija Videcova, imali za učitelja talijanskog maestra Matea Salvia te Heinricha Procha.

Trebali su imati probni nastup u Kärnterthortheatru, ali u tom ih je spriječilo pismo pristiglo iz Zagareba sljedećeg sadržaja:

“Čestiti gospodine! Želja je obća, a naročito svetlog bana, da se prigodom boravljenja careva u Zagrebu narodna opera: “Ljubav i zloba” u narodnom kazalištu predstavi, naravno narodnimi silami. U nadi ugodnoj, da ćete Vi u duhu Vašem narodnom i štovanju i ljubavi prema celom narodu i svetlom banu pripravno priteći umjetnim sudjelovanjem Vašim, obraća se kazališni odbor punim pouzdanjem na Vas s najuljudnijom molbom, da part Obrena VI, a Ljubicu Vaša mila supruga preuzmete. Odbor je pripravan Vaš trud i troškove time skopčane darežljivo nagraditi, i zato izvolite odmah uvjete nagradne ovamo prijaviti, i u obće odmah telegrafičkim putem odgovoriti, da li na domorodnu ovu ponudu pristajete, i kada ovamo doći možete? - Konačno se dodaje, da ćete time jednu izmedju najžudjenih želja svetlog

16 Vijenac, XV/1882. br. 43., str. 684.

17 Kuhač, F., nav. dj., str. 90.

18 Kuhač, F., nav. dj., str. 90-91.

19 Narodne novine XVI/1850, br.119., str. 347.

bana izpuniti. Daje Vam se takodjer do znanja, da se zajedno na g. Stazića²⁰ obraćamo, jer se namjerava operu najsvetčanije izvesti, i zato će se g. Ander neposredno po svietlom banu u tu svrhu pozvati u onom slučaju, ako bi se g. Stazić sudjelovati uzkratio, ili možebit uzkratiti morao. U ime svietlog bana: Franjo Zigrović, banski savjetnik; upravljajući odbor narodnog kazališta: Dragutin Klobučarić, predsjednik.”²¹

Salvi je bio protiv Štrigina putovanja u Zagreb, dok ga je Proch u tome podržavao. Rekao mu je da ode pjevati u Zagreb za bana, a onda će ga isti preporučiti caru. Proch je smatrao da će brzo napredovati budući da se kao vojnik borio za cara. Štriga je javio u Zagreb da će doći pjevati ukoliko mu osiguraju dobar zbor. Već su drugi dan Štriga i njegova supruga krenuli u Zagreb. Međutim, dok je Štriga bio na putu za Zagreb, odlučeno je da će, ipak, pjevati talijansko operno društvo. Štrigi je poslan brzojav, ali ga nije zatekao u Beču te je uzalud došao u Zagreb. Štriga se ponovno vratio u Beč, a Lisinski u činovnike. Ubrzo je Lisinski obolio, na smrti je Lisinski svojoj zaručnici rekao: “Štriga gdje si? Ta ti si mi toliko puta pomogao, daj pomози mi i sada!” Međutim Štriga nije došao, a razlog njegova nedolaska se ne zna ni danas.

Nakon smrti Lisinskoga Štriga je od njegove zaručnice kupio svu ostavštinu.

Iako je Štriga bio razočaran zbog činjenice da nije imao nikakav angažman u muzičkom životu Zagreba, najviše ga je ipak potresla smrt Lisinskog 1854. godine. Ona ga je toliko pogodila da je odlučio posve napustiti pjevanje i glazbu te se posvetiti drugom zanimanju. Kupio je posjed Okrugljak na teritoriju grada Zagreba te se bavio vinogradarstvom i vinarstvom. Fino desertno vino koje je proizvodio, dobilo je 1864. godine

priznanje od ministerijalnoga savjetnika Ratha i baruna Baba, vještaka na glasu, a 1873. godine na Svjetskoj izložbi u Beču za 17 akova vina dobio je 4.080 forinti. Kasnije se njegovo vino tražilo u Ugarskoj, Francuskoj pa čak i u Americi.

Godine 1876. Štriga je postao putujući učitelj voćarstva i vinarstva.²²

Počeo se sve više baviti vinogradarstvom te je 1858. godine bio poslovno u Beču, gdje je i posjetio prijatelja Petra Preradovića. On ga je zamolio da otpjeva nekoliko hrvatskih pjesama na večernjoj zabavi priređenoj kod dvorskog svećenika ruske kapele Rajavskog. Štriga se rado odazvao tome pozivu, a pjevao je jednu Livadićevu i jednu Rusanovu pjesmu te dvije arije iz “Porina”. Prisutni su Rusi, Česi, Slovaci, Srbi i Hrvati Štrigu obasuli pohvalom, a Rusi su mu savjetovali da se i u Rusiji okuša u pjevanju glazbe V. Lisinskog. Štriga je, shvativši to ozbiljno, otišao kući urediti poslove, a zatim se zaputio u Moskvu.

Pjevajući u Moskvi i u Petrogradu, zatravi rusko občinstvo tako, da su ruske novine pisale, da je Štriga jedini umjetnički pjevač, koji umije pjevati pravo slavjanski, pravo ruski, te da pjeva slavjansko-hrvatske popievke onako po slavjanski, kao što talijanski pjevači talijanske popievke po talijanski. Štriga bješe u svih ruskih krugova vrlo

Sl. 5. Bitka kod Schwechata 1848.

²⁰ Stazić Stöger, Franjo, pjevač, tenor (2. XII.1824.-I.VI.1911.) Odrastao je u Szent Andreju među naseljenim Hrvatima i Srbima, a 1843. dolazi u Bjelovar gdje je učio kao ljekarnički pomoćnik. Tamo ga je organist V. Fleischer upoznao s Lisinskim kod kojeg je učio pjevanje. Nakon uspješnog sudjelovanja u izvedbi prve hrvatske opere Ljubav i zloba odlazi na daljnji studij pjevanja u Beč, gdje je ubrzo počeo nastupati na solističkim koncertima u kazalištu An der Wein. Godine 1857. vraća se u Zagreb te gostuje s V. Lisinskim i A. Štrigom po Hrvatskoj i Srbiji. Potom pjeva u operi u Budimpešti, Pragu i Beču. Gostuje u Londonu, Madridu, Bukoreštu itd. S pozornice se povlači 1874. godine.

²¹ Kuhač, F. nav. dj. str. 125.

²² Vijenac 19882. br. 44. str. 699.

*prijazno primljen, pa mu se put u Rusiju i prilično isplatio.*²³

Vrlo brzo su ljubitelji hrvatske glazbe željeli čuti ove dvije opere, sada u Štriginom vlasništvu, stoga su ga upitali za koliko bi ih prodao. Štriga je tražio pet tisuća forinti za obje partiture. Grof Ivan Erdödy i Koloman pl. Bedeković te Ambroz Vranyczany poslali su poziv radi dobrovoljnih priloga. No, ovako veliki novac nije se mogao sakupiti te je Sabor na sjednici održanoj 24. kolovoza 1861. donio odluku o namaknuću preostalih sredstava. Zakonski prijedlog narodnoga zastupnika Josipa Žuvića je glasilo: "Narod želi da se uzmogne oživotvoriti narodna opera, pa budući da imamo dvije izvorne narodne opere "Ljubav i zloba" i "Porin" sastavljene od slavenskog kompozitora Vatroslava Lisinskoga i budući da se već o tome radi da se te opere od njihova sadanjega gospodara Alberta Štrige za narod prikupe, u koje ime već je Albertu Štrigi 3.300 for. dobrovoljnih prinesaka predano, to zaključuje narod, neka se još položi svota od 1.700 for., kako bi te opere potpunom narodnom svojinom postale".²⁴

Godine 1890. Albert pl. Štriga je nastojao ustrojiti privatnu hrvatsku opernu scenu u kojoj bi se pjevale hrvatske i talijanske opere, a talijanske, dakako na hrvatskom jeziku. Od hrvatskih opera pjevale bi se u prvom redu opera Lisinskog "Ljubav i zloba" i "Porin" prema Štriginom napatku. Želio je da u tim operama pjeva Milka Tmina, B. Krnicova i neki hrvatski pjevači solisti. Taj se Štrigin naum izjalovio zbog slabog odaziva. Bivša zaručnica Lisinskog, Hedviga Ban, ne znajući da je taj Štrigin naum već propao, pisala je Štrigi pismo sljedećeg sadržaja:

"Štovani gospodine! Oprostite, što Vam dosađujem svojim zločestim pismom, ali ne mogu drugačije, nego da Vam iskreno zahvalim za Vaš neumorni i ustrajni rad, te energiju i plemenitu borbu, koju ste uložili, te će se ipak "Porin" predstavljati. Kad sam to u novinama pročitala, u svim mi žilicama zaigralo od veselja, i hvalim Boga, sto imam nade, da ću "Porina" vidjeti i

čuti, a i Vama, da ste prodrli, jer da Vas nije bilo, Bog zna, kad bi se "Porin" davao. Odmah sam se sjetila na Vaš san. Lisinski je bolestan ležao u grčkom sanatoriju, ja sam sjedjela kraj njegova kreveta, a Vi na divanu, kad nam pripoviedaste, da ste snili čudnovat san. Jedna velika zgrada bila je u plamenu, a u njoj se nalazio "Porin". Vi ste se borili s požarom, a napokon se bacili u vatru, da spasite "Porina". Znam zaista, da ste se i sada borili, da prije nego što umrete, "Porin" na pozorište dođe. Hvala Bogu, da Vam je to za rukom pošlo. Da nijesiromah Lisinski "Porin" doživio ima najviše na duši nesretni Klobučarić, koji ga je neumorno proganjao. Ja bih radije đavola sastala nego njega.

Reći ću Vani jednu crticu, tj. ako ćete tako dobar biti i strpljenja imati s mojim gadnim pismom. Kad se saznalo, da će Veličanstvo naš kralj u Zagreb doći (god. 1852.), došao je Lisinski k nama vrlo veseo, te nam reče, da će se njegova opera "Ljubav i zloba" tom prigodom pjevati. Kasnije bilo je to napušteno, pa se imala pod dirigovanjem Lisinskim izvesti uvertira "Porin" i pjevati Carevka. Mi smo već išle na probu. Za ovih priprema dođe jednoga dana oko šest sati po podne Lisinski k nama i stupivši na prag sobe, bio je bled kao smrt. Ja odmah skočih i upitah ga, za Boga, što mu je, a on bacivši se u fotelj za čas kaže: "To je grozni udarac; mene tako poniziti! Sve su mi uzeli, da ne dirigiram". - Ja nisam znala, kako bih ga tješila.

I danas Bogu hvalim, da nemam ništa osim njegove uspomene, kojom se ponosim. Ja sam sretna u ljubavi svoje djece i u srdačnim uspomnama. Pozdrav Juliki (gospodji Striginoj)!

Osobitim štovanjem Hedviga Ban

*Novska, 1. listopada 1890.*²⁵

Drugoga listopada 1897. godine ispunila se želja čitavoga hrvatskoga naroda, osobito štovatelja glazbenoga genija Lisinskoga, da se u cijelosti predstavi opera "Porin". Što je do toga došlo, treba se zahvaliti jedino tadašnjemu zaslužnomu intendantu Hrvatskog zemaljskog kazališta, Mi-

²³ Deželić, Velimir, *Štriga s Porinom u Rusiji, Sveta Cecilija*, XXIII/1929. sv.1., str. 21.-25.

²⁴ Kuhač, Franjo, nav. dj., str. 133.

²⁵ Kuhač, F., nav. dj., str. 148., vidi isto *Narodne novine*, LVI/1890., br. 211. i *Obzor*, XXXII/1891., br. 6.

Sl. 6. Istaknuti ilirci

letiću,²⁶ koji je toliko uzdigao naše kazalište da se je moglo uspoređivati s mnogim malim dvorskim kazalištima.

Možda se opera "Porin" ne bi mogla izvoditi da je Štriga bio živ (umro je 7. ožujka 1897.) jer se on bojao da predstava neće uspjeti, ako u njoj neće nastupiti pjevači i pjevačice prvoga reda. Premda Miletić nije mogao okupiti takve sile, ipak je svladao sve poteškoće i zapreke te je operu sam inscenirao, vodio i nadzirao, brinuo se za dekoraciju i kostime.

Kuhač je bio uvjeren da bi tom izvedbom bio zadovoljan i Štriga, iako je on inscenaciju

drugačije zamislio i nisu pjevale one pjevačice i oni pjevači koje je on odredio. Kuhač dalje navodi: "O tom sam pak s toga uvjeren, što je i gospođja Štriga, supruga Albertova, bila izvedbom gotovo ushićena, a ona je još od prije poznavala operu "Porin" skroz i skroz, te je nekoć bila i vrstna operna pjevačica. A znam da bi sva sretna bila i gospođa Štrgarova, da je vidjela "Porina" ovako sjajno izvedena."

Ali ni Štriga ni gospođa Štrgarova nisu mogli vidjeti to slavlje jer ih je nesmiljena smrt oboje pozvala prije toga k sebi.

Predstave "Porina" dirigirao je naš Nikola pl. Faller svojom poznatom željeznom rukom i orlovim okom tako uzorno da ga ni jedan kapelnik na cijelome svijetu ne bi mogao nadmašiti. Kuhač još o operi "Porin" piše: "Gospodin Faller je neka mjesta u originalnoj partituri Lisinskoga skratio, a neka mjesta i posve izostavio, što je celosti bilo samo u prilog. Katkada se naime čini pjesniku drame ili komponisti opere, da je ovo i ono svakako nužno za motivaciju radnje ili za

²⁶ Miletić, Stjepan (24.III.1868.-8.IX.1908.) Studirao u Beču i stekao doktorat filozofije (1893.) Tijekom četverogodišnje intendature u HNK (1894.-98.) ostvario je niz scensko-praktičnih administrativnih i estetskih reformi. Uveo je funkciju intendanta, čitača probe i mjesečnu režiju, fiksirao desetomjesečno trajanje kazališne sezone, preselio kazalište u novu zgradu. Organizirao je gostovnje stranih ansambala iz cijele Europe, razvio je promidžbu, upotpunio kostime i tehničku opremu u kazalištu. Uspostavio je stalnu Operu, organizirao Balet kao samostalnu cjelinu te uveo sinfonijske koncerte. Miletić je oživio na pozornici niz hrvatskih djela: Marin Držić, Novela od Stanca; Ivan Gundulić, Dubravka; Dimitrije Demeter, Teuta; i dr. Također je oživio i klasični repertuar. Režirao je, pisao drame, feljtone i dr.

svezu između pojedinih dielova; no kad sam gleda i čuje djelo svoje predstavljeno, uvidi namah, da je koješta posve suvišno, jer rasteže ili zaustavlja predstavu. Da su Lisinski i Štriga mogao vidjeti te Fallerove kratice, nema sumnje, da bi i oni bili zadovoljni.”²⁷

Veliki je uspjeh što se opera “Porin” pjevala četrnaest puta u jednoj sezoni. Od svih predstava “Porina” najsjajnija je bila ona od 23. listopada 1897., kad se u kazalištu slavila pedesetogodišnjica uvođenja hrvatskog kao službenog jezika. Svečanost je počeo orkestar hrvatskom himnom “Lijepa naša domovina”. Zatim je na pozornicu stupila gospođa Isaković-Sram te je recitirala Preradovićevu pjesmu “Rodu o jeziku”. Nakon ove recitacije pjevala se opera “Porin”.

Godine 1897. “Vienac” je u br. 42. objavio Porinovu tužaljku “Zorko moja” za tenor i mješoviti zbor uz pratnju glasovira po Lisinskovo glazbi.

Štriga je umirovljen živio u Zagrebu sve do svoje smrti koja ga zatekla u 76. godini. Umro je od kapi u bolnici Milosrdne braće u nedjelju 7. ožujka 1897. u 1 sat ujutro. Sahranjen je na Mirogoju u Ilirskoj arkadi uz svog druga Lisinskoga i naše preporoditelje 9. ožujka 1897. godine.

Albertu Ognjanu pl. Štrigi

Ti umrije, zadnji od Ilira,
Koj živ spomenik prošle slave bi,
I čvrst i krepak poput kralja Leara
Sred opće bure stajao si Ti!

U ruci Tvojoj narodna nam lira
Ozvanjala bi starim žarom vijek,
Dok eto duša Tvoja željna mira
U zemlji rodnoj nađe tijela lijek.

Od nas pođe - tamo u visine
Noseć lovor s vrta hrvatskog,
Da ga drugu oko čela vine,
Tražit ode Vatroslava svog!
LjubavVaša, jača nego zloba
Vjekovat će i vrh Tvojeg groba.²⁸

2. ŠTRIGA ARHIVAR

Štriga se, osim glazbe, bavio politikom, a bio je i arhivar. Godine 1843. sa svojim prijateljima Zorcem, Jelačićem, Celinićem, Špacirijem, Lentulajem i grofom Gjurom Erdödyjem, bratom Sidonijinom, kao jurat vodi narodne poslanike na Sabor u Požun. U hotelu “Kod zelenog drveta”, gdje je grof Erdödy stanovao, toliko su uzbunili Mađare pjesmama “Još Hrvatska”, “Nek se hrusti šaka mala” i “Hajde braćo” da je drugi dan u Saboru došlo do pritužbe od mađarona. To je rezultiralo time da su Štrigu i njegove prijatelje vodili iz jedne velikaške kuće u drugu gdje su morali pjevati.

Kad se Štriga vratio iz Požuna, na preporuku prisjednika Banske stolice baruna Franje Kulmera, Hermana Bužana, kanonika Koritića i Kukovića, bio je pred kraj 1843. godine imenovan pristavom u Zemaljskim arhivu, kojemu je tada bio šef Aurel Kušević. “Kako smo se gledali, - pita sam Štriga u svojim memorima - Kušević, najradikalniji Mađaron i ja najkorenitiji Ilir?”²⁹

Štriga se prijavio za upravitelja Arhiva nakon što je Ivan Kukuljević napustio položaj Zemaljskog arhivara 1861. godine. Ivan Kukuljević Sakcinski imenovan je za velikog župana Zagrebačke županije³⁰ te se ponovno uključio u političko zbivanje Hrvatske, oživjelo nakon pada Bachovog apsolutizma. Privremeno, upravu Arhiva preuzeo je Alberto Štriga u svojstvu arhivskog pristava. Štriga je 12. 3. 1861. položio zakletvu na ruke bana Sokčevića da će u službi biti strog, pom-njiv i marljiv, da će slušati naputak i nalog bana, namjesnika banske časti i prabilježnika te da će “pisma, koja su mu povjerena ili bi mu se u buduće povjerala, kao što treba, držati u redu, da neće dopustiti da se od njih što izgubi, promijeni ili pokvari.” Ovdje donosim cijeli tekst zakletve:

“Ja Alberto Štriga zaklinjem se živim Bogom i svetom Bogorodicom Djevicom Marijom i svim svetima i odabranicima božjim da ću budući po preuzvišenom gospodinu Banu privremeno naimenovan za Pristava zemaljskog arkiva Kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije u

27 Kuhač, F., nav. dj. str. 153.

28 Pjesma Stjepana Miletića, posvećena kao *In memoriam* Albertu Ognjanu Štrigi, *Obzor*, XXXVIII/1897., br. 59.

29 *Znameniti i zaslužni Hrvati* (925.-1925.) Rijeka 1992. - reprint.

30 HDA, Kraljevsko namjesničko vijeće fond. br.70., kutija 83., sv. 43., spis br. 142/1861.

*službi toj biti ću strog, te pomljivo i marljivo raditi, da ću poslušati naputke i nalog dani mi po presvjetlom gospodinu Banu ovih Kraljevinah, Kraljevskom namjesniku banske časti i Prabilježniku i prilagodit mu se, da ću pisma koja su mi povjerena ili bi mi se u buduće povjerila kao što treba držati u redu, da neću dopustiti da se od njih što izgubi promieni ili pokvari, da ću zakonitim načinom prijave, tražećim zakonitim načinom takove načiniti da od pisamah ništa neću ni sam doneti ni dopustiti da drugi odnesu, nego da ću sve važno čuvati i napokon u svih stvari povjerenih mojem poštenju i našem narodu vjeran bit. Tako mi Bog pomogao. Alberto Ognjan Štriga*³¹

Budući da je Štriga postavljen tek kao privremeni upravitelj Arhiva, ban je krajem godine (12.12.1861.) dostavio dvorskom kancelaru Ivanu Mažuraniću u Beč sve primljene molbe za mjesto stalnog zemaljskog arhivara, preporučujući pri tome jednog između njih, hrvatskog književnika Bogoslava Šuleka. Tim dopisom ban ujedno predlaže Mažuraniću da trošak za Arhiv ubuduće ne pada na teret tzv. Regnikolarne zaklade koja je svojina triju hrvatskih županija (tj. Zagrebačke, Križevačke i Varaždinske), već na teret tzv. Zemaljske konkurencijalne zaklade, u koju, kako on kaže, sva zemlja jednako plaća, (tj. i slavonske županije).

Bilo je sedam kandidata za arhivara: Petar Segvibaki, Marko Gvozdanović, Bogoslav Šulek, Aleksandar Dominić, Aurel Kušević, Alberto Štriga i dr. Ante Starčević. O njihovu zvanju, dotadašnjem službovanju tabelarni pregled daje ove podatke:

1. Petar Segvibaki, odvjetnik, s 30-godišnjom praksom, bez oznake nauka;
2. Marko Gvozdanović, umirovljeni tajnik Banskog sudbenog stola, u službi od 1823., pravne nauke i odvjetnički ispit;
3. Bogoslav Šulek, književnik, 20-godišnje djelovanje na polju hrvatske književnosti, filozofsko-pravne nauke;
4. Aleksander Dominić, umirovljeni prisjednik

Distriktualnog stola, u službi od 1816., pravne nauke i odvjetnički ispit;

5. Aurel Kušević, vlastelin, zemaljski arhivar (1840.-1848.), pravne nauke i odvjetnički ispit;
6. Alberto Štriga, privr. pristav Arhiva, u službi od 1842. kod Zem. arhiva služio 1843.-1850., pravne nauke;
7. Dr. A. Starčević, nadbilježnik Riječke županije, doktor filozofije.

Vidljivo je, da su od sedmorice natjecatelja petorica bila pravne struke s odvjetničkim ispitom (Segvibaki svakako isto spada među njih, a za Štrigu imamo na drugom mjestu navedeno da je položio i odvjetnički ispit), dok su dvojica s filozofskom naobrazbom. Pod rubrikom "Znanje jezika" navodi se redovno, da se ne razabira iz molbenice, osim kod Šuleka, za kojeg stoji "više manje svih europskih jezika". U rubrici "Opaske" navedeno je kod Štrige da je god. 1848. "vojevao proti Magjarom, 1852. odlikovan Zlatnim krstom za zasluge s krunom".³² Ovo je vjerojatno bio i razlog zašto je izabran Štriga.

Preporučujući Šuleka, ban Šokčević je naveo: "Od moliteljah je tih Bogoslav Šulek, poznati književnik narodni, svojim neumornim djelovanjem na polju literarnom stekao toliku simpatiju kod naroda, da se je pojavila opća želja, da mjesto arkivara zemaljskog njemu podijeljeno, bude. U tu svrhu preporučilo ga je i više municipija, kako će Vaša itd. dobrostivo razabrati iz ovdje pri vi tih predstavka županije zagrebačke, križevačke i požeške, i sl. i kr. grada Varaždina i Osijeka."³³

Do imenovanja zemaljskog arhivara nije došlo sve do donošenja Zakonskog članka 1870. godine. Gore navedene molbe kancelar je vratio banu 1864., uz molbu Vase Nikolića, poslanu izravno Dvorskoj kancelariji. Tako je Alberto Štriga ostao upraviteljem Arhiva deset godina: od 1861. do 1871. godine. Štriga je imao za ovaj rad i odgovarajuću školsku spremu. Naime, kao sin županijskog odvjetnika, 1842. godine je završio

³¹ HDA 511. Registratura Arhiva Hrvatske, Zagreb, kutija 4., br. 8/1861., spis br. 3483.

³² HDA, Kraljevsko namjesničko vijeće fond. br. 70., kutija 83., sv. 43., spis br. 142/1861., vidi isto Karaman, Igor, Zemaljski arhivari, A. Štriga, F. Pogledić, i J. Miškatić, Arhivski vjesnik, 1958. sv. 1., str. 478.-506.

³³ HDA, Kraljevsko namjesničko vijeće, fond., br. 70., kutija 83., sv. 43., spis br. 142/1861.

nauke na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu s dobrim uspjehom.³⁴ Od kolovoza 1842. do listopada 1843. službovao kao bilježnik Banskog stola. Bio je vježbenik kod odvjetnika Antuna Vakanovića i kao pristav Dragutina Klobučarića, zastupnika na Požunskom saboru. Nakon toga dolazi u Arhiv, gdje je bio arhivar Aurel Kušević, i ostaje sve do 22. VI. 1851., kada sa suprugom Julijanom Videc odlazi na muzičke studije u Beč. Godine 1861. se ponovno vratio Arhivu.

Nakon imenovanja Franje Pogledića arhivarom, a Štriga postaje arhivarom Zagrebačke županije; 27. V. 1876. bio je dodijeljen u istom svojstvu na rad u Zemaljski arhiv, gdje je ostao sve do kraja života.

Kao upravitelj Arhiva pisao je 20. XII. 1863. Namjesničkom vijeću o poteškoćama oko arhivskog osoblja:

*“Uslid naloga Visokog kraljevskog namjesničkog vijeća od 11. rujna 1863. br. 12804/1912 imam čast izvjaviti sliedeće: Znajući da je zemaljskom arkivu od puke potrebe čovjek koji bi potanko jezik latinski razumio - registraciam točno voditi - fascikulirat i članke na koliko manjkaju na novo sastavljati znao, brinuo i nadao se već prije o tom da takvog čovjeka nađem premda je u današnje vrijeme velika oskudica za zemaljski arhiv sposobnih i vještih dnevničarah radi pomanjkanja znanja latinskog jezika, pošlo mi je ipak za rukom sposobna čovjeka naći. Gospodin Mijata Novak bivši u Zagrebu bavi se sa pismeni pola većom dnevnicom od ove u zemaljskom arkivu kod privatnih obitelji, ali zato opet nisam propustio učiniti sve da ga uz manju dnevnicu u zemaljski arhiv pridobijem.”*³⁵

Štriga je uspio nagovoriti Mijata Novaka da stupi na službu u Arhivu.

S njim je obavljao poslove koje s običnim registrantima ne bi mogao. Ali Novak zbog male plaće nije ostao dugo u Arhivu. Pošto su i drugi ljudi postavili uvjet da se dnevnicu poveća, Štriga je molio da se prvom dnevničaru plaća povisi na forintu i pol ili dvije, drugom za forintu i pol, a

trećem na forintu. Premda je tako visoka dnevnicu, kako Štriga kaže, “neobična” istina je da su i osobe, koje su latinskomu jeziku vješte, “sve u većim častih ponamještene - otkuda i ona današnja potpuna oskudica takovih ljudih”; a bolje je jednom sposobnome dati dvije, nego nevještom jednu forintu.³⁶

Namjesničko vijeće je odgovorilo 27. XII. 1863. postavljajući i pitanje: kakvi se poslovi u Arhivu obavljaju i što još treba učiniti da bi konačno Arhiv bio u redu. “Kraljevskom namjesničkom vijeću je do toga stalo da se zemaljski arhiv već jednom u onakav red postavi, da bude zahtievima vremena i svrsi svojoj nalikovao drugim valjano uređenim arkivima”.

Visoko Kraljevsko namjesničko vijeće traži od Štrige sljedeće:

1. Da potanko označi opseg pojedinih materijala te kakvi i koliki poslovi su još potrebni
2. Da ne sudjeluje samo osobno kod obavljanja određenih poslova nego da iz dana u dan nadzire dnevničare da precizno sastavljaju registre, jer bolje je ne imati ništa nego površno sastavljene
3. Da se iskaže poslovanje u posljednja tri mjeseca.

Na to je Štriga 15. veljače 1864. godine poslao popis građe koju Arhiv čuva, razvrstane u dva razreda:

1. Spisi doneseni iz Budimpešte, koji su fascikulirani, ali još neregistrirani;
2. Spisi “koji su od prije u Zemaljskomu arkivu sahranjeni bili, te su stranom fascikulirani i registrirani (al se comportirati i popraviti moradu), stranom pak nit su fascikulirani niti registrirani, već se od nova moradu urediti”.

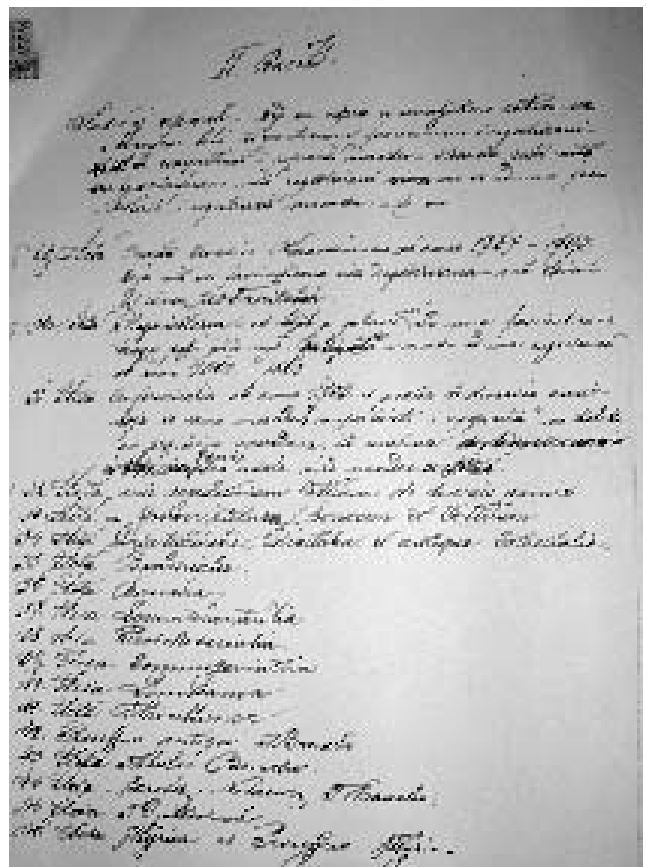
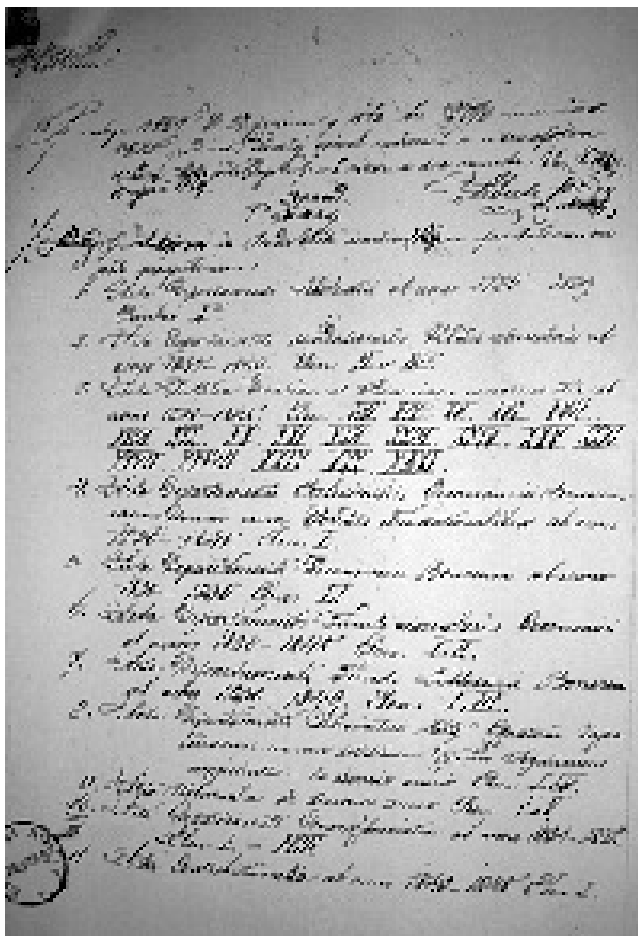
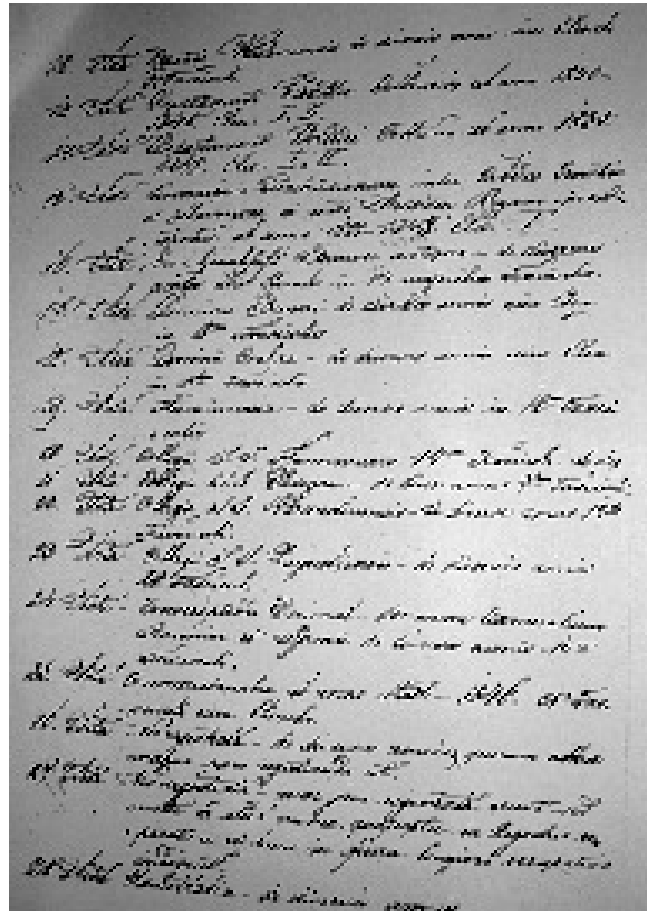
Namjesničko vijeće nije time bilo zadovoljno, već je tražilo sve poslove koje je Štriga radio u proteklom tromjesečju. Štriga je 15. svibnja poslao opširan dopis u kojem razlaže: “Hoteći tomu visokomu nalogu zadovoljiti, prije svega moram pozornim vis. Namjesničko vijeće učiniti na zanemareno stanje Arkiva, kad mi je njegovo ravnanje povjereno bilo, pa pokorno opaziti, da se moj posao dijeli na dvoje: na obavljanje redovitih

34 HDA fond 500. Kraljevska akademija znanosti, kut 5.

35 HDA fond. 511.Registratura arhiva Hrvatske, Zagreb, kutija 4., br. 46/1863.

36 HDA fond. 511. Registratura arhiva Hrvatske, Zagreb, kutija 4., 1864.

poslova i na uređenje arkiva. Glede prvoga posla morala mi je najpreča briga biti odmah od prvoga početka moga poslovanja, da u onom posve neuređenom i pomiješanom stanju arkiva nadjem pravac, po kojem ću moći zadovoljiti nalogom visokih oblasti, kao uzvišene Dvorske kancelarije, visokog Namjesničkog vijeća, uzvišenog Stola sedmorice, visokog Banskog stola, slavonskih županija i gradova, a napokon i pravednoj želji pojedini ljudi... Druga pako struka moga osobnoga poslovanja jest: uređivanje arkiva. A to je sabiranje svih rastepenih registriranih od prije i neregistriranih spisa, i sistematično uređenje. Opaziti mi samo valja, da sam si upravo u tu svrhu morao pribaviti poznavanje starih pismena i vještinu čitati stara pisma; brez te bo vještine nije moguće vjerodostojno prepisivati i sravnivati povelje od drevnih vremenah, kao što su na primjer prepisane za moga službovanja povelje za trgovište virovitičko”.³⁷

37 HDA fond. 511.Registratura arhiva Hrvatske, Zagreb, kutija 4. 1864.; Karaman, Igor, nav. dj., str. 478.-506.

Sl. 6.-8. Popis dokumenata koje je Štriga dao popisati

Iz te godine (1864.) je i spis Ivana Mažuranića, tada dvorskog kancelara u Beču, banu Josipu Šokčeviću:

Preuzvišeni gospodine bane!

Čast mi je preuzvišenosti Vašoj na blagohotno znanje dati, da sam pod današnjim danom pozvao Kraljevsko namjesničko vijeće neka učini obrazložen prijedlog u pogledu shodan ustrojenja hrvatsko slavonskog zemaljskog arkiva.

Želeći ustanovom konačne organizacije osigurati uspješan obstanak rečenog zemaljskog zaveda častim se Preuzvišenosti Vašu čim uljudnije zamoliti, da me prosvijeđenim svojim razumijevanjem u rečenoj nakani mojoj podupreti blagoizvoli.

Prema tome izručujem preuzvišenosti Vašoj priloge cijenjenog dopisa od 12. prosinca 1961. br. 20 kao i upravljenu neposredno ovamo molbenicu Vase Nikolića, prosećeg službu zemaljskog arkivara, te molim Preuzvišenost Vašu da izvoli primiti izraz mojega osobitog veleštovanja.³⁸

U svojoj molbi za mjesto arhivara na natječaj raspisan na osnovi zakona 61. VII.-870. napisao je: *“Budući pako da ja svijesno potpisani već do 25 godina u zemaljskom arhivu kao pristavljeni činovnik služim, te sam se toj službi posvetio, a sad od 1861. imenovan sam u istom zemljakom privremenim ravnateljem pa se evo usuđujem ponovno Preuzvišenost Vašu (bana) zamoliti da me blagoizvoli pravim i definitivnim zemaljskim arkivarom imenovati”³⁹* Štriga se pozivao na svjedochanstva korisnika arhivske građe, kao što su dr. Mirko Šuhaj, načelnik Unutarnjeg odjela Zemaljske vlade, Maksimilijan Mihalić, odsječni savjetnik, dr. Franjo Rački, predsjednik Jugoslaven-ske akademije (*“kojemu sam vele znamenite podatke pribavio i na ruku dao, kad je pisao priloženu knjigu o riječkom pitanju, što on također nekim načinom u predgovoru iste knjige i priznaje, prem nespominje mog imena”*).⁴⁰ Pozivao se i na prof. Matiju Mesića (*“kojemu sam pišućemu historičku raspravu “Nikola Zrinjski” također mnogo pomogao, tražio i pribavljao, što on također i u sa-*

mom predgovoru svoje knjige naročito priznaje”)⁴¹ kao i na dr. Gustava Wenzela, kraljevskog savjetnika i peštanskog profesora. Štriga dalje navodi: *“Moje ponašanje i moj život izvan službe bio je vazda ćudoredan i lojalan. Uz vrlo malenu plaću prisiljen sam bio baviti se gospodarstvom, da si uzmognem prehraniti i odgojivati obitelj, pa sam i u tom obziru koristio svojoj domovini kao malo tko ne samo dobrim primjerom, nego i znamenitimi posljedci gospodarskih istraživanja i pokusa”*.⁴²

Osim njega na natječaj su se javili i Bogoslav Šulek, Zenko Belošević te Mirko Spinderk. Međutim, ban je imenovao arhivarom Franju Pogledića koji se uopće nije javio na natječaj. Na taj banov postupak u Saboru, na sjednici održanoj 17. kolovoza 1872., žustro je reagirao zastupnik dr. Franjo Rački rekavši: *“Kad je bio raspisan konkurs za popunjenje mjesta arhivara, bili su svi, kojima je taj zavod poznat, obradovani, što je postavljen zahtjev, da dotičnik iskaže stručno znanje. Javnost se interesirala, tko će biti imenovan, te je ukazivano vlastima na sposobne osobe. Kao što znamo ... prijavila su se dvojica, od kojih je svaki potrebita svojstva iskazao: jedan najsajnijimi svjedodžbami univerziteta, a drugi je poznati književnik hrvatski, akoprem se nije mogao formalno timi svjedodžbami univerziteta iskazati. Svatko se je morao nadati i očekivati, da će ban, kojemu pripada pravo imenovanja, imenovati jednoga ili drugoga arhivarom, ili možda obojicu - jednoga arhivarom, drugoga pristavom. Ali toga nije bilo; vlada zabaci jednoga i drugoga te imenova osobu, za koju bar nitko od nas ne zna, da li se iskazala strukovnim ili književničkim znanjem.”*⁴³

Rački je zatim predložio da Sabor pozove Zemaljsku vladu, koja je imala zadaću provjeriti da li sadašnji arhivar i pristav kod Arhiva imaju ona svojstva i stručne sposobnosti, koje se po duhu Zakonskog članka VII-1870. od njih traže i koje su potrebne *“da jim se sahranište svih na javno pravu kraljevina ovih, na povijest i sve grane javne uprave odnosećih se ispravah korisno povjeriti može”*. Ukoliko ih nemaju, ova se mjesta u skladu

38 HDA, Kraljevsko namjesničko vijeće, fond. br. 70., kutija 83., sv. 43., 1864.

39 HDA fond. 511. Registratura Arhiva Hrvatske, Zagreb, kutija 5. 1871.

40 Rački, F., Rieka prema Hrvatskoj, Zagreb 1867.

41 Mesić, M., Život Nikole Zrinjskog, Zagreb 1866.

42 HDA fond. 511., isto.

43 Karaman, Igor, nav dj., str. 478.-506.

s paragrafom 5. Zakonskog članka trebaju popuniti stručnjacima. Unatoč tome, Pogledić je obavljao svoju dužnost arhivara sve do svoje smrti.

Primopredaja Zemaljskog arhiva između Štrige i Pogledića izvršena je u prostorijama Arhiva 6. studenoga 1871. u prisustvu vladinog povjerenika, odjelnog savjetnika Mirka Halpera. Najprije je izvršeno preuzimanje pisarne s pokućstvom prema sastavljenom inventaru, a zatim urudžbenog zapisnika i registra s redovnim spisima Arhiva. Na upit vladinog povjerenika, koje su isprave od veće historijske ili zakonske važnosti, da bi se morale pojedinačno preuzimati, Štriga je predao ovaj materijal:

- 1) Izvorne zakonske članke Ugarsko-hrvatskih sabora 1867./1868. potpisane po vladaru
- 2) Krunidbenu zavjernicu iz 1867. godine u hrvatskom originalu
- 3) Original kraljevsku diplomu od 20. listopada 1860. na hrvatskom i njemačkom jeziku
- 4) Deset listina na pergameni u posebnom svešku iz doba hrvatskih narodnih vladara što ih je poklonio Ivan Kukuljević
- 5) Škrinje sprava obitelji Bužan i grofova Sermaže, prvu zaključanu, a drugu otvorenu bez ključa
- 6) Četiri stare zastave.

Budući da je povjerenik naročito tražio Škrinju privilegija Kraljevine, Štriga je izjavio “Škrinja kraljevskih privilegija je zaključana, a ja takove ključe neimam, niti znadem, gdje bi imali biti. Predajem zaključanu škrinju onako kako sam ju ja primio, bez svakoga pismenoga dokumenta.”

Kasnije se ustanovilo da su se ključevi čuvali kod vlade.

Štriga je napokon predao novom arhivaru Poglediću skupljene sljedeće arhivske fondove:

1. Acta familiarum et urbarialia, god. 1849;
2. Acta administrativa;
3. Acta tabulae banalis;
4. Acta protonotariorum;
5. Acta juratorum notariorum;
6. Acta banorum;
7. Acta banalium locumtenentium;
8. Acta palatinalia;
9. Acta gubernii illyrici;
10. Acta Consilii croatici;

11. Acta regnicolaria;
12. Acta fluminensia et buccarana;
13. Acta tabulae districtualis;
14. Acta krajine varaždinske i karlovačke;
15. Saborski spisi 1848.- 1871.⁴⁴

Za vrijeme Štriginog ravnateljstva u Saboru je održana vrlo važna rasprava o Arhivu.

Na njoj su veoma aktivno sudjelovali Ivan Kukuljević i dr. Franjo Rački. Na saborskoj sjednici održanoj 7. ožujka 1866. prvi put je pročitana zakonska osnova o Zemaljskom arhivu. Do proglašenja više puta izmijenjenog zakonskog članka prošle su još četiri godine. Nakon trećeg čitanja, 22. srpnja 1870., primljen je konačni tekst zakona, a izglasan je 14. studenoga 1870. godine.

Osnovni predmet dugotrajnih saborskih rasprava o ovom tekstu bilo je pitanje da li će nad Arhivom biti nadležan Sabor ili ban. U prvoj osnovi, primljenoj od Dvorske kancelarije u Beču, koja je s nekim izmjenama iznijeta pred Sabor 7. ožujka 1866. godine, paragraf 1. je glasio: “*Zemaljski arhiv kano sahranište svih na javno pravo kraljevina ovih, na povjesnicu i sve grane javne uprave odnosećih se isprava, kano napose i svih saborskih spisa stoji pod nadzorom bana odnosno Namjesničkog vijeća.*” Početak pak paragrafa 5. određivao je: “*Arhivara imenuje zemaljski odbor, saslušav Akademiju znanosti; dok se zemaljski odbor ne ustroji, imenuje ga ban na predlog Akademije.*”

U raspravi koja se zatim razvila Kukuljević je predložio da Arhiv bude pod nadzorom Sabora, a ne bana, kao što je, po njegovim riječima, uvijek i bilo. Nakon što je prijedlog prihvaćen, paragraf 1. je završavao sa “stoji pod nadzorom Sabora”. Osnova zakona primljena je 8. ožujka 1866. Vlada, tj. Dvorska kancelarija, nije htjela prihvatiti takav tekst pa je 31. prosinca 1866. u Saboru pročitana dopis bana koji ističe kako paragraf 1. treba glasiti “stoji pod nadzorom bana”, a paragraf 5. “Arhivara imenuje ban”. Na raspravi 2. siječnja 1867. prihvaćen je kompromisni Kukuljevićev predlog da se paragraf 1. izmijeni i sadrži u sebi “pod nadzorom Sabora i bana”, dok je za paragraf 5. prihvaćena formulacija “Arhivara imenuje Sabor”.

⁴⁴ Karaman, Igor, nav. dj., Arhivski vjesnik, 1958., sv. 1., str. 478.-506.

Dugo se čekalo na prihvaćanje takve zakonske osnove te su se u međuvremenu političke prilike veoma izmijenile. Kad je 1868. godine došlo do Ugarsko-hrvatske nagodbe, pitanje Zemaljskog arhiva je ponovno izneseno na Saboru i to 30. lipnja 1870. Tada je pročitana dopis bana Levina Rauha od 30. V. 1870. kojim priopćava izmijenjenu osnovu. Predložena zakonska osnova razlikovala se od one, što ju je Sabor prihvatio, u sljedećem: umjesto pod nadzor Sabora i bana, Zemaljski arhiv stavlja se izravno pod nadzor bana, upotrebu Arhiva za javne oblasti i pojedine osobe regulirat će Zemaljska vlada i to posebnim nalogom. Ranija je osnova zakona određivala da arhivara imenuje Sabor, a u novoj je to imenovanje zadaća bana. Upravne troškove Zemaljskog arhiva prije je snosila Regnikolarna zaklada, a u novoj se osnovi ovi troškovi preuzimaju na Zemaljski samoupravni budžet, koji je u međuvremenu osnovan. Ban je u navedenom dopisu Saboru potanko saopćio obrazloženje ovih promjena u tekstu arhivskog zakonskog članka: *“Prenavedene promjene nove zakonske osnove temelje se na međutimno zakonom promijenjenom organizmu vlade i uzakonjenoj odgovornosti bana.*

- a) *Suvišnim postaje smjer Sabora za pridržavanjem prava nadzora nad Zemaljskim arhivom, pošto odgovornost bana napram Saboru u sebi involvira utjecaj Sabora pri nadzoru Zemaljskog arhiva*
- b) *Ustanovljenje naputka, a ne pravila, za porabu arhiva ne spada nit u sadašnji zakon nit naknadno u djelokrug Sabora, pošto se u opće zakonodavna tijela izrađenjem naputaka ne zanimaju; zato je posve pravilno da naputak ustanovi Kraljevska zemaljska vlada, to tim više što i u tom pogledu odgovornost Vlade Saboru dovoljnu garanciju pruža*
- c) *Imenovanje arhivara pridržano je također banu, jer je i ovdje uzet obzir s jedne strane na sadašnju odgovornost bana, a s druge strane na okolnost, da imenovanje činovnika u opće na izvršujuću vlast spada*
- d) *Upravne troškove Zemaljskog arhiva nametnuo je Sabor s toga Zemaljskog regnikolarnoj zakladi, što ne bijaše za onda inoga izvora za pokriće. Sada pako ne ima razloga, da se i ovi troškovi, kao i svih drugih upravnih grana, ne preuzmu na zemaljski samoupravni budžet”.*

Arhiv je stavljen pod nadležnost bana te arhivara i ostalo osoblje imenuje ban po raspisanom natječaju. Novi Sabor je prihvatio takvu osnovu 21. i 22. srpnja. 1870. i ona je, dobivši vladarevu potvrdu, ovakvog sadržaja proglašena 14. studenoga 1870. godine.

Zakon o uređenju Zemaljskog arhiva

Paragraf 1. *Zemaljski arhiv kano sahranište svih na javno pravo kralje-vinah ovih, na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se ispravah, kano napose i svih saborskih spisah stoji pod nadzorom bana.*

Paragraf 2. *Zemaljskomu arhivu neposredno predstoji arhivar. On je odgovoran za nutarnji red arhiva i za savjestnu sahranu uložениh spisah.*

Paragraf 3. *Arhivar ima pridijeljena si pristava i pisara, zatim poslužitelja.*

Paragraf 4. *Porabu arhiva za javne oblasti i pojedine ljude ustvanovit će Kraljevska zemaljska vlada posebnim nalogom.*

Paragraf 5. *Arhivara i ostalo osoblje imenuje ban uslijed raspisa natječajg. Plaće se ustanovljuju sljedeće:*

Arkivaru	1200 forinti,
Pristavu	800 forinti,
Pisaru	500 forinti,
a poslužitelju	300 forinti

na godinu, i to bez ikakve uzgredne pristojbe. Osoblju ovome pripada pravo na mirovinu u smislu općenitih propisah.

Paragraf 6. *Upravne troškove za Zemaljski arhiv nosi domaći budžet.*

Pitanje nadležnosti nad Arhivom nije bilo jedina točka saborskih rasprava, a u vezi s ovim zakonskim člankom. Mnogo se raspravljalo i o dozvoli pristupa u Arhiv, odnosno izdavanja prijepisa dokumenata. U ono doba bilo je sve više zanimanja za Zemaljski arhiv i u njemu pohranjeni materijal od naših i stranih povjesničara. Još u prvim godinama Kukuljevićevog arhivarstva, Arhiv je bio više neka vrsta centralne registrature zemaljske uprave, i mnogo je posla arhivskom osoblju zadavalo prepisivanje spisa na zahtjev raznih upravnih oblasti.

U prvoj osnovi Zakonskog članka o arhivu što je predložena Saboru, Paragraf 4. je određivao da ni prijepise, a kamoli manje izvorne isprave, arhivar ne smije izdati ni oblastima ni privatnim osobama bez dozvole Namjesničkog vijeća. To je vijeće ujedno imalo pravo da iz opravdanih razloga nekoj stranci uskrati dobivanje prijepisa isprava. Davanje takve ovlasti Namjesničkom vijeću izazvalo je u Saboru žustru diskusiju. Konačno je prihvaćen prijedlog Franje Račkog da paragraf 4. glasi: *“Poraba arhiva za oblasti i za posebnike ustanovit će se posebnimi pravili”*. Nakon toga je odmah izabran odbor za izradu takvog pravilnika, a u njemu su bili aktivni Ivan Kukuljević, Franjo Rački, Aurel Kušević, Antun Vakanović i Mirko Bogović.

Odbor je već za deset dana podnio prijedlog takvih pravila pod nazivom: *“Ustanove o porabi pisama Zemaljskog arhiva”*, koji je 17. ožujka 1866. u Saboru pročitao F. Rački. Osnovna je misao tog prijedloga bila da dozvolu za rad u Arhivu pojedinim naučnim radnicima, odnosno prijepise za upravne oblasti, odobrava sam arhivar, a u njegovoj odsutnosti pristav. Odbor je smatrao da na temelju paragrafa 2. Zakonskog članka o arhivu *“Zemaljskom arhivu neposredno predstoji arhivar. On je odgovoran za unutarjni red Arhiva i za savjesnu sahranu uložениh spisa”*. Arhivar preuzima odgovornost za stanje arhiva. Usvajanje ovog principa svakako bi značilo davanje većeg ugleda i značenja položaju arhivara, što je sigurno i bio cilj predlagača ovakve ustanove.

Sabor je taj pravilnik prihvatio u potpunosti. No, na snagu je mogao stupiti tek proglašenjem zakonskog članka, na osnovi kojeg je donesen. U konačnom tekstu je paragraf 4. izmijenjen u skladu s novim odnosima, te određuje, da će u potrebu arhiva regulirati vlada svojim napatkom. Namjesničko vijeće je već ranije, 24. rujna 1867. donijelo neka pravila i priopćilo ih arhivaru Albertu Štrigi. Po njemu je jedino predsjedništvo Namjesničkog vijeća bilo nadležno da odobrava privatnicima pristup u Arhiv i izdavanje prepisa arhivalija.

Uz pravilnik o uporabi arhiva i prijedlog zakletve koju bi arhivar trebao polagati, odbor je na čelu s Ivanom Kukuljevićem podnio i poseban izvještaj od 13. ožujka 1866. u kojem navodi

mjere koje bi trebalo poduzeti za unapređenje Zemaljskog arhiva. Odbor je smatrao da su ondašnje arhivske prostorije bile nedostatne te da treba naći prikladne sobe u banskoj kući ili kojoj drugoj zemaljskoj, tj. državnoj zgradi. Osim samih spremišta za arhivalije, smatrali su da trebaju još tri radne prostorije: jedna za arhivara, druga za ostalo osoblje arhiva, a treća za čitaonicu.

Pravila koja je Namjesničko vijeće 24. rujna 1867. dostavilo Arhivu o načinu na koji će se zainteresirane stranke koristiti arhivom, sadržavala su sljedećih pet točaka:

1. *Pristup u Arhiv i ugledanje te upitanje arhivnih spisa dozvoljuje se privatnim osobam isključivo po predsjedništvu ovoga Kr. nam. vijeća, te je bez ove dozvole svakom zabranjen.*
2. *Osobe, kojim se taj pristup dozvoljuje, vlasne su u prisustvu i uz nadzor ravnatelja pretražiti i ispitati arhivalne spise, nu nisu vlasne takovih spisa sa sobom odnašati.*
3. *Od spisah, koji se pojedinim učenjakom za bud kakovu znanstvenu svrhu i potrebnim čine, imadu se istim na zahtjev, nu bez kakove budi pisarske budi biljegovne pristojbe, od ravnateljstva arhiva vjerodostojni prepisi izdati.*
4. *Svi sada u privatnih rukuh nalazeći se spisi imadu se od istih s rokom od 14 danah natrag potražiti, te ob uspjehu ove potrage do mjesec dana izvijestiti.*
5. *Ravnateljstvo Arhiva imat će izvan toga iz knjige reversalne također i one oblasti izvaditi, koje priopćene im spise ne povратиše, iste na povratak pozvati, te ob uspjehu do dva mjeseca posebno ovamo izvijestiti.*

Na ovaj dopis Štriga je opširno odgovorio već 11. listopada iste godine. U prvom redu napominje *“da nikakovi spisi nisu privatnicima u ruke dani uz potvrde, a da ih ne bi on u roku unapred određenom natrag zahtijevao i dobio. Ako su pak prije njega kakvi spisi bez reversa izdani, to on ne može znati. Tako, da se i dosad radilo po propisima točke 1. i 2. pravila.”* U vezi s trećom točkom Štriga kaže: *“Što se tiče 3. točke previšnjeg napatka Namjesničkog vijeća - taj se stranom dade izvesti, stranom pako je nemogućan. U prvom slučaju je izvedljiv, ako kakva strana ili domaća osoba dobije previšnje dopuštenje, da joj se ovaj ili onaj reskript, povelja ili sličnih važnih spisa*

i više izdade; takovi se tada, ako ih je u malom broju mogu prepisati i vjerodostojno bez ikakova troška izdati po osoblju Zem. arkiva. Nu dočim ih imade množina, kao što je takovih slučajevah već bilo, onda se moradu sposobne osobe najmiti ili po dotičniku ili po uredu, za da se posao može u vremenu obaviti, a dotičnik troškove namiriti. Ovako je i do sada slično poslovanje vođeno...”

Daleko veću teškoću, po navodima Štrige, predstavljaju slučajevi u kojima nekoj stranci, bilo upravnoj oblasti ili privatnom istraživaču, treba množina materijala; kad se dakle ne radi o pojedinoj ispravi, reskriptu, povelji, donaciji, već o nizu administrativnih spisa. Kao primjer, iznosi Štriga, rad Franje Račkoga na istraživanju spisa u vezi s “riječkim pitanjem” ili prof. Mesića na obradi građe o Zrinjskima: “Što se pak tiče druge strane, mnijem, da joj nije moguće zadovoljiti, a zato, jer da bi se jošte toliko nadničarah nabavilo, a i ne bi se posao isplatio, kad bi se onim osobam, koje su previše dozvoljenje primile, za da im se izdadu na primjer pisma urbarska za vrijeme Marije Terezije, ili drugi administrativni spisi, na primjer: kako je Hrvatskoj utjelovljen grad Rijeka i Primorje, i zašto - kako je sličan slučaj bio što sam ga u zadnjem izvještaju podneo sa Račkim za spise riječke, Torbarom za urbaske, a g. Mesićem za Zrinjske, od kojih svaki tražio je više stotina komada. A sililo je vrijeme, za Račkoga i Torbara, što su spise trebali radi Sabora, a Mesić što je kasno i prekasno dobio nalog za izrađenje povjestnice Zrinjskoga za njegovu tristogodišnjicu.”

Štriga naglašava da, iako su rečeni istraživači imali odobrenje za iznošenje potrebitih im spisa iz arhiva, nisu im davani drugi osim čisto administrativnih spisa.⁴⁵

Zaključak

Alberto Ognjan Štriga u mnogome je značajna ličnost devetnaestog stoljeća. Kao veliki domoljub istaknuo se kao organizator i sudionik u izvođenju prve hrvatske opere, ali i drugih glazbenih događanja. Aktivno je sudjelovao u platičkom životu Hrvatske. Uspješno je djelovao je na različitim područjima društvenih aktivnosti svoga vremena. Djeluje kao veliki glazbenik-pjevač, kao arhivski djelatnik i kao vinogradar, ali i kao veliki narodni učitelj, podučavajući hrvatske vinogradare najnovim metodam uzgoja vinove loze. U ovom članku prikazana je, pored ostalog, i Štrigina arhivska djelatnost pa tako i njegovo značenje u sređivanju arhivske građe u tadašnjem Zemaljskom arhivu.

Summary

Albert Ognjan Štriga between opera, grape-growing and archives

Keywords: Štriga Ognjan Albert, musician, viticulturist, archivist

Alberto Ognjan Štriga is a remarkable person of the 19th century. Being an ardent patriot, he organized the performance of the first Croatian opera and other works of music as well. He took an active part in political life of the country, too. Besides being a musician-singer, he was an archivist, largely responsible for properly settling the documents and teacher- he taught Croatian winefarmers the latest methods of grape growing.

45 Karaman, Igor, nav. dj., str. 478.-506.